

МОДУЛЛИ МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ЛАБОРАТОРИЯСИ ВА АДАБИЙ ТАЪЛИМ

Шахло Исамиддиновна Ботирова

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти профессори,
педагогика фанлар доктори (DSc)

АННОТАЦИЯ

Педагогик таълим инновацион кластери доирасида Чирчиқ давлат педагогика институти мактабгача таълим муассасалари фаолиятини ичдан ўрганиш, у ердаги мавжуд камчиликларни бартараф этиш мақсадида “Модулли мактабгача таълим лаборатория” инновацион тажриба майдончалари фаолияти йўлга қўйилди. Мақолада модулли мактабгача таълим лабораторияси лоҳияси кенг ёритиб берилган ҳамда унда адабий таълимнинг аҳамияти муҳокама қилинган. Модулли мактабгача таълим лабораториясида адабий таълим машғулотларини педагогик таълим кластери воситасида ташкил қилиш объект (тарбияланувчилар) учун кенг имкониятларни яратиши таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: модул, мактабгача таълим, лаборатория, педагогик таълим инновацион кластери, адабий таълим.

КИРИШ

Таълим тизимида мактабгача таълим босқичи энг муҳим бўғинлардан бири ҳисобланади. Аммо йиллар давомида ушбу таълим босқичини ислоҳ қилиш, мактабгача таълим муассасаларига қамровни ошириш, уларнинг моддий-техник базасини замон талабларига мослаштириш масаласига кам эътибор қаратилди. 2017 йил 30 сентябрдаги ПҚ-3305-сон “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим вазирлигини ташкил этиш тўғрисида” Президент Қароридан кейин таълим тизимининг қуйи бўғинига эътибор кучайди. Бунинг натижасида фарзандларимизни мактабгача таълим билан қамраб олиш даражаси кескин ошмоқда.

Педагогикага тегишли адабиётларда қобилият инсоннинг шахсий салоҳияти, имкониятлари эканлиги айтилади. Дарҳақиқат, қобилият билимдан кескин фарқланади: билим мутолаа натижаси ҳисобланади, қобилият эса шахсининг психологик ва физиологик тузилишининг хусусияти саналади. Қобилият инсон томонидан кўникма ва малакаларнинг эгалланиши жараёнида такомиллашиб боради.

Ҳар қандай қобилият тури шахсга тегишли мураккаб психологик тушунчадан ташкил топган бўлиб, у фаолиятнинг талабларига мутаносиб хусусиятлар тизимини ўз ичига олади. Шу боис қобилият деганда бирорта хусусиятнинг ўзини эмас, балки шахс фаолиятининг талабларига жавоб бера оладиган ва шу фаолиятда юқори кўрсаткичларга эришишни таъминлашга имконият берадиган хусусиятлар синтезини тушунмоқ лозим.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Педагогик таълим инновацион кластери доирасида Чирчиқ давлат педагогика институти мактабгача таълим муассасалари фаолиятини ичдан ўрганиш, у ердаги мавжуд камчиликларни бартараф этиш мақсадида “Модулли мактабгача таълим лаборатория” инновацион тажриба майдончалари фаолияти йўлга қўйилди. Бундай тажриба майдончалари институтнинг профессор-ўқитувчилари талабалар билан биргаликда муайян муаммонинг ечимига қаратилган илмий лойиҳалар устида иш олиб бориш имкониятини беради. “Модулли мактабгача таълим лаборатория”ларида институтнинг илмий салоҳияти ва мактабгача таълим муассасалари тарбиячи-педагоглариининг тажрибасини бирлаштириш орқали натижага эришиш назарда тутилган.

Педагогик таълим инновацион кластери амалий лойиҳа доирасида таълим турларининг ўзаро ҳамкорлиги ва интеграциясини таъминлаш билан боғлиқ илмий тадқиқот йўналишларини белгилаб олиш мақсадга мувофиқ. Хусусан, тадқиқотимиз натижаларига кўра “Модулли мактабгача таълим лабораторияси” лойиҳаси доирасида қуйидаги йўналишларда тадқиқотлар олиб борилиши мақсадга мувофиқ деб топилди:

1. Мактабгача таълим йўналишида дуал таълимнинг илмий-педагогик асосларини яратиш.
2. Мактабгача таълим ёшидаги болалар психологияси ва қобилиятларини аниқлаш.
3. Тарбияланувчиларнинг жисмоний ва ақлий ўсиш динамикаси мониторинги.
4. Мактабгача таълим тизимида мавжуд муаммоларнинг ечимига доир илмий-амалий лойиҳаларни тажриба-синовдан ўтказиш.

Мактабгача таълим ўзига хос ёндашувни талаб қилади. *Катта ёшдагилар қийинчилик билан ўрганадиган нарсаларни, болалар ўйнаб илғаб олишади. Ушбу жараённинг асоси айнан таълимни ўз вақтида бера бошлашдадир. Сўнгги*

тадқиқотларда инсон миясининг имкониятлари ниҳоятда кенглиги, таълим ва тарбия болага қанчалик эрта берилса, у шунчалик ўзининг ижобий самарасини бериши исботланмоқда.

“Модулли мактабгача таълим лаборатория”ларда амалга оширилаётган лойиҳалар бола руҳияти ва имкониятлари билан боғлиқ юқоридаги тадқиқотлар самарасига бизни яқинлаштиради, масалани бевосита кузатиш жараёнида тадқиқ этиш имкониятини беради.

Педагогик таълимнинг жамият барқарор ривожланишидаги юқори ижтимоий аҳамияти билан боғлиқ замонавий талаблар, тизимдаги муаммолар ва уларни ҳал қилишда таълим, фан ва ишлаб чиқариш бўғинлари ўртасидаги ўзаро яқдилликнинг етишмаслиги бугунги кунда узлуксиз педагогик таълимни кластер ривожланиш моделига ўтказиш заруратини тақозо этмоқда. Педагогик таълим инновацион кластери муайян географик ҳудуднинг рақобатбардош педагог кадрларга бўлган эҳтиёжларини қондириш мақсадида бир-бири билан узвий алоқадаги тенг ҳуқуқли алоҳида таълим субъектларининг, технологияларнинг ва инсон ресурсларининг интеграциялашувини кучайтирувчи механизм бўлиб, у инновация ва интеграция жараёнлари билан бевосита боғлиқ.

Модулли мактабгача таълим лабораторияси Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 майдаги ПҚ-4312-сонли қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси” ҳамда мамлакатимизда амалга оширилаётган ёшларга оид давлат сиёсатининг устувор йўналишлари ва асосий принциплари асосида ишлаб чиқилган бўлиб, ҳозирги мураккаб глобаллашув шароитида мактабгача таълим муассасалари фаолияти самарадорлигини ошириш билан боғлиқ долзарб вазифалар ҳамда уларни ҳал этишнинг усул ва йўллари илмий нуқтаи назардан тадқиқ этиш, соҳага инновацион технологияларни жалб қилиш ва таълим турлари ўртасидаги муносабатларни педагогик таълим кластер методи асосида ривожлантириш мақсадларини кўзлайди.

Педагогик таълим инновацион кластери бир гуруҳ таълим субъектларининг инновацион маҳсулотни яратишга ва унинг рақобатбардошлигини оширишга имкон берадиган янги тизим бўлиб, у соҳанинг миллий ва минтақавий даражада ривожланиши учун кучли рағбат беради. Шунга кўра кластер ёндашуви фан ва таълимни, пировардида, амалиётда жамиятни

ривожлантириш учун янги имкониятларни излаш ва уларни амалиётга татбиқ этиш имкониятини беради. Кластер доирасида бир нечта субъектларни ўзаро интеграциялаш жараёни мураккаб, кўп тармоқли илмий-амалий жараёндир. Ўзаро боғлиқ бир нечта фаолият турларини умумий мақсад атрофида бирлаштириш аниқ ҳисоб-китобларни ва илмий ечимларни, натижаси кафолатланган лойиҳаларни талаб қилади ва шундагина кластер субъектларининг ишончини қозонади. Шундай экан, педагогик таълим инновацион кластери доирасидаги илмий-педагогик лойиҳаларни амалда синаб кўриш муайян тажриба-майдончалари бўлишини талаб этади. Мактабгача таълим модулли лабораториси бу борада асосий бўғинлардан бири ҳисобланади.

Лойиҳанинг долзарблиги ва илмий янгилиги. Мамлакатимиз мактабгача таълим тизимида мавжуд камчиликлар, мактабгача ёшдаги болаларни қамраб олиш кўрсаткичларининг пастлиги ва муассасаларда таълим ва тарбия жараёни сифатининг пастлиги бугунги кунда мактабгача таълим муассасалари фаолиятини тубдан такомиллаштиришни тақозо қилмоқда. Узоқ йиллар давомида мазкур соҳага кам эътибор қаратилиши натижасида соҳани илмий тадқиқ этиш борасида ҳам турғунлик даври кузатилди. Мактабгача таълим муассасалари учун тарбиячи-педагогларни тайёрлаш масаласи бу борадаги алоҳида муаммолардан бири ҳисобланади. Дуал таълим асосида талабаларнинг эгаллаган назарий билимларининг амалиётга татбиқини бевосита кузатиш, соҳада мавжуд муаммоларни олий таълимнинг илмий салоҳияти ва мактабгача таълим муассасаларининг тажрибаси асосида ечимини топишнинг зарурати мазкур лойиҳанинг долзарблигини белгилайди.

“Модулли мактабгача таълим лабораторияси” миллий педагогикамизда янги тушунча. Бу лойиҳа талабаларга боғчалардаги таълим ва тарбия жараёнини бевосита кузатиш ҳамда мактабгача таълим педагогикаси ва боғча ёшидаги болалар психологияси билан боғлиқ илмий-амалий лойиҳалар, тадқиқотларнинг тажриба-синов ишларини олиб бориш имконини беради. Бу жараён нафақат талабалар учун, балки илмий тадқиқотчилар, ота-оналар, профессор-ўқитувчилар, амалиётчилар учун ҳам инновацион тажриба майдончаси вазифасини бажаради. Бу эса лойиҳанинг илмий янгилигини асослайди.

Мазкур янги лойиҳани илмий-назарий жиҳатдан асослаш, фаолиятини йўлга қўйиш билан боғлиқ ташкилий ва амалий ишларни тартибга солиш мақсадида тадқиқот иши

доирасида “Модулли мактабгача таълим лаборатория Концепцияси” ишлаб чиқилди (2-илова).

Модулли мактабгача таълим лаборатория концепцияси Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 майдаги ПҚ-4312-сонли қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси” ҳамда мамлакатимизда амалга оширилаётган ёшларга оид давлат сиёсатининг устувор йўналишлари ва асосий принциплари асосида ишлаб чиқилган бўлиб, ҳозирги мураккаб глобаллашув шароитида мактабгача таълим муассасалари фаолияти самарадорлигини ошириш билан боғлиқ долзарб вазифалар ҳамда уларни ҳал этишнинг усул ва йўллари илмий нуқтаи назардан тадқиқ этиш, соҳага инновацион технологияларни жалб қилиш ва таълим турлари ўртасидаги муносабатларни педагогик таълим кластер методи асосида ривожлантириш мақсадларини кўзлайди.

Концепция мактабгача таълим муассасаларида ёшларни жисмонан ва маънан соғлом қилиб тарбиялаш, соҳага педагогиканинг замонавий ютуқларини жалб қилиш, мактабгача таълимнинг ривожланиш тенденцияларини белгилаш, мактабгача таълим муассасалари фаолиятига тааллуқли инновацион илмий лойиҳаларни тажриба-синовдан ўтказиш, ёш авлод таълим-тарбиясига яхлит тизим сифатида қараш, Ўзбекистон Республикасини 2017-2021 йилларда ривожлантириш бўйича [Харакатлар стратегияси](#) талаблари асосида миллий ва жаҳондаги илғор тажрибалар, бугунги Ўзбекистон ҳаётидаги реал ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар билан уйғун равишда такомиллаштириш масаласига алоҳида эътибор қаратилгани билан аҳамиятлидир.

НАТИЖАЛАР

Модулли мактабгача таълим лаборатория лойиҳаси Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 30 сентябрдаги “Мактабгача таълимни бошқаришни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3955 сонли қарорида белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш мақсадида ишлаб чиқилган бўлиб, 2030 йилгача мобил типда қурилган Модулли мактабгача таълим лабораториясини ривожлантириш бўйича комплекс чора-тадбирларни ўз ичига олади.

Концепция институтда мактабгача таълим йўналишини ривожлантиришнинг мақсадлари, вазифалари, устувор

йўналишларини белгилайди ҳамда педагогик таълим инновацион кластери асосида мактабгача таълим соҳасини ривожлантиришга йўналтирилган дастурлар ва комплекс-чора тадбирларни ишлаб чиқиш учун асос бўлади.

Модулли мактабгача таълим лабораториянинг **мақсади** мактабгача таълимда ҳаракатли ўйинларни ўқитиш назарияси ва методикаси, педиатрия ва болалар спорти, болалар психологияси, нейропедагогика, табиат билан таништириш назарияси ва методикаси, тасвирий фаолият, мусиқий кўникмаларни ривожлантириш, болалар нутқини ўстириш, болалар педагогикаси, тилга ўргатиш, элементар математик кўникмаларни шакллантириш, болаларда саҳналаштириш ва ижодий фаолиятни ривожлантириш, адабий таълим, Мария Монтессори методикаси фанларидан амалий фаолиятларни ташкил этишнинг механизмларини ишлаб чиқишнинг инновацион шакллари ишлаб чиқиш, тадқиқ қилиш ва тажриба-синовдан ўтказишдан иборат. Хусусан, адабий таълим мисолида боғча тарбияланувчиларининг нутқини ривожлантириш, бадиий адабиётга ҳавасни шакллантириш, яхшилик, эзгулик, ростгўйлик, оила, Ватан каби тушунчалар борасидаги тасаввурларини кенгайтириш ҳамда ушбу фаолият турини ривожлантиришнинг илмий-педагогик асослари, услубияти, шакл ва воситалари бўйича муайян илмий-амалий лойиҳаларни тажриба-синовдан ўтказиш модулли мактабгача таълим лабораториясининг адабий таълимдан кўзланган мақсадини белгилайди.

Модулли мактабгача таълим лабораториясининг асосий **вазифалари** сифатида қуйидагиларни белгилаш мақсадга мувофиқ деб топилди:

- мактабгача таълим тизимида жорий қилинган “Илк қадам” давлат дастурида белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш;
- педагогик таълим инновацион кластерини амалиётга самарали татбиқ этиш;
- мактабгача таълим муассасалари фаолиятига ривожланган хорижий мамлакатларда тажрибадан ўтган лойиҳаларни олиб кириш;
- мактабгача таълим йўналишида замонавий илмий тадқиқотларни амалга ошириш ва унинг амалий аҳамиятини тавсифлаш;
- институтнинг мактабгача таълим йўналишида назария ва амалиёт уйғунлигига эришиш мақсадида дуал таълимни жорий қилиш;
- бўлажак ёш мутахассисларнинг касбий мослашиш даврини қисқартириш;

- мактабгача таълим муассасалари тарбияланувчиларининг комплекс ривожланиш эволюциясини кузатиш ва тадқиқ қилиш;
- мактабгача таълим тизимига замонавий технологияларни олиб кириш;
- мактабгача таълим тизимига малакали замонавий кадрларни тайёрлаш.
- мактабгача таълим муассасалари фаолиятига тааллуқли инновацион илмий лойиҳаларни тажриба-синовдан ўтказиш;
- мактабгача таълим йўналишининг ўқув-меъёрий ҳужжатларига мазкур концепциядан келиб чиққан ҳолда ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш;
- илғор хорижий тажрибалар асосида тарбия жараёнини ташкил қилишга қўйиладиган амалдаги Давлат талабларини қайтадан кўриб чиқиш;
- мактабгача таълим муассасаларининг моддий ресурслари, озик-овқат таъминоти, дори-дармон воситалари ва тиббиёт буюмлари билан таъминлаш нормативларини ишлаб чиқиши ва тасдиқлаш;
- Модулли мактабгача таълим лаборатория фаолияти Низоми ва бошқа тартибга солувчи меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш;
- мактабгача таълим тизимида инновацион педагогик фаолиятнинг янги усул ва воситаларини ишлаб чиқиш ва уларни амалиётга татбиқ этишнинг тажриба-синов ишларини олиб бориш;
- мактабгача таълим муассасалари учун ўқув-методик, дидактик материаллар ва бадий адабиётларни танлаб олиш тизимини тартибга солиш;
- мактабгача таълим муассасаларининг муқобил шакллари учун янги ўқув методик материалларни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш;
- мактабгача таълим мутахассислик фанларини ривожлантирувчи муҳитнинг инновацион технологиялари ва модулларини ишлаб чиқиш, таълим изчиллигининг мазмун ва процессуал компонентларини оптималлаштириш;
- мактабгача таълим йўналиши талабаларининг бадий эстетик ва мусиқий тарбия ҳамда таълим даражасини ошириш, эрта ёшдан бошлаб STEAM ўқитиш асосларини жорий этиш;
- мактабгача таълим йўналиши талабаларининг келгусида ўз-ўзининг муваффақиятларини намоён қилишлари учун асос сифатида ижтимоий-эмоционал кўникмаларини ривожлантириш.

Тадқиқот иши давомида модулли мактабгача таълим лабораториясининг моддий-техник, ахборот ва методик таъминоти борасида қуйидаги илмий тўхтамга келинди:

Модулли мактабгача таълим лабораторияси фаолияти Чирчиқ давлат педагогика институти маблағлари ҳисобидан Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги билан келишилган ҳолда енгил қурулиш конструкциялари ва замонавий энергия самарадор материаллар ва технологиялардан фойдаланган ҳолда, шинамлиқ ва экологик хавфсизлик талабларига мувофиқ қурилган 50 ўринли бинода йўлга қўйилади.

Модулли мактабгача таълим лабораториясида:

- бинода муסיқий бадий гимнастика ва жисмоний тарбия машғулоти учун мўлжалланган зал мавжуд бўлиши;
- бинода мутахассис ходимлар учун махсус хоналар ажратилиши;
- бино марказида профессор-ўқитувчилар, тадқиқотчилар ва талабалар учун 20 ўринли лаборатория кузатув хонаси жойлаштириши;
- худудда тарбияланувчилар учун ўйингоҳлар барпо этилиб, талабаларнинг амалий малака ва кўникмаларини ривожлантириш мақсадини кўзловчи зарурий шароитлар яратилиши назарда тутилган (1-расм).

Модулли мактабгача таълим лабораторияси ахборот ва методик таъминоти Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги билан келишилган ҳолда Чирчиқ давлат педагогика институти томонидан амалга оширилади.

Модулли мактабгача таълим лаборатория ишини ташкил қилиш ва мониторингини олиб бориш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

1. Модулли мактабгача таълим лаборатория иши институтнинг асосий стратегик илмий тадқиқот йўналиши бўлган педагогик таълим инновацион кластери тамойилларига мувофиқ ташкил қилинади.

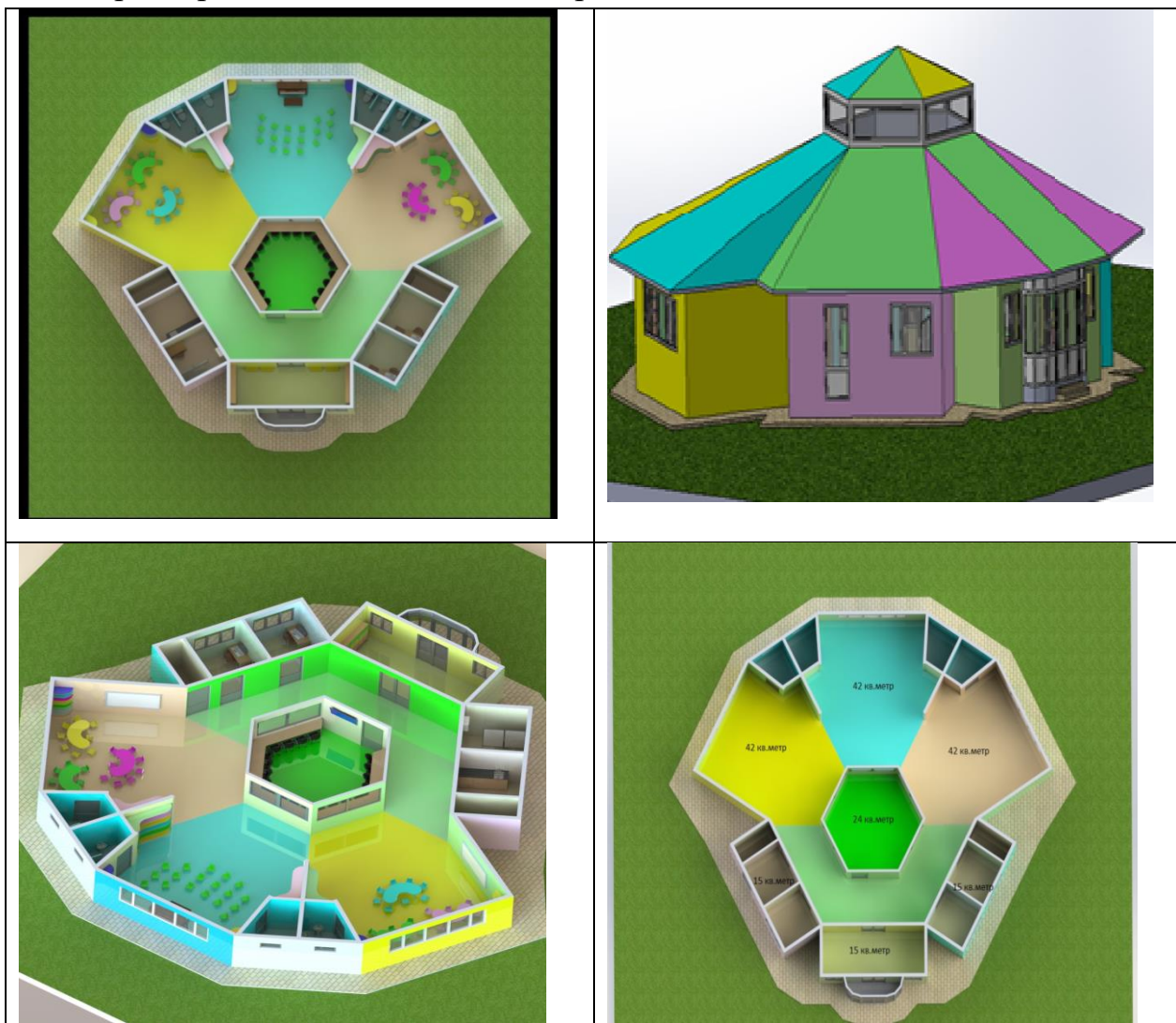
2. Модулли мактабгача таълим лабораториясига институт ректори томонидан тайинланган мудир раҳбарлик қилади.

3. Модулли мактабгача таълим лабораторияси мудирини институт кенгаши ҳузурида ҳисобдор саналади.

4. Модулли мактабгача таълим лабораториясида илмий лойиҳалар ва ишланмаларнинг тажриба-синов ишларига Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги билан келишилган ҳолда институт кенгаши томонидан тасдиқлангандан сўнг рухсат берилади.

5. Модулли мактабгача таълим лабораторияси тасдиқланган Низом ва институт кенгаши томонидан тасдиқланган йиллик иш режа асосида фаолият олиб боради.

6. Модулли мактабгача таълим лабораторияси фаолиятини мониторинг қилиш ва мувофиқлаштириш педагогик таълим инновацион кластери маркази томонидан олиб борилади.

1-расм. Модулли мактабгача таълим лаборатория биноси

МУҲОКАМА

Модулли мактабгача таълим лабораториясининг субъекти соҳа профессор-ўқитувчилари, тадқиқотчилар ва талабалар, объекти эса муассаса тарбияланувчилари ҳисобланади.

Модулли мактабгача таълим лабораторияси лойиҳаси мактабгача таълим муассасаларида таълим-тарбия беришда

компетенциявий ёндашувни татбиқ этиш орқали ўсиб келаётган бола шахсини ҳаётга тайёрлаш, унда ҳаётий муҳим масалаларни ҳал қилиш учун зарур бўлган, ахлоқий меъёр ва қадриятларни ўзлаштириш, бошқа инсонлар билан мулоқот қилиш, “мен” образини шакллантиришга алоқадор бўлган фаолият усулларини шакллантириш билан боғлиқ лойиҳаларни тажриба-синовдан ўтказишни назарда тутди. Мактабгача ёшдаги болаларда қуйидаги компетенцияларни шакллантириш мақсадга мувофиқ деб қаралади:

Боланинг умумий муҳим компетенциялари.

Боланинг ривожланиш соҳалари компетенциялари.

Ўз навбатида ушбу компетенциялар яна қуйидаги турларга бўлинади: 1.

Боланинг умумий муҳим компетенциялари: а) коммуникатив компетенция; б) ўйин компетенцияси; в) ижтимоий компетенция; г) билиш компетенцияси. 2.

Боланинг ривожланиш соҳалари компетенциялари: а) “жисмоний ривожланиш ва соғлом турмуш тарзини шакллантириш” соҳаси компетенциялари; б) “ижтимоий-ҳиссий ривожланиш” соҳаси компетенциялари; в) “нутқ, мулоқот, ўқиш ва ёзиш малакалари” соҳаси компетенциялари; г) “билиш жараёнининг ривожланиши” соҳаси компетенциялари; д) “ижодий ривожланиш” соҳаси компетенциялари.

Умумий муҳим компетенциялари тавсифи:

1. Коммуникатив компетенция – мулоқот воситаларидан турли вазиятларда фойдалана билиш кўникмаси.

2. Ўйин компетенцияси – боланинг ўйин жараёни ва уни ташкил қилишда тажриба, билим ва кўникмалардан ижодий фойдаланиши. Ўқув-тарбиявий фаолият учун асос ҳисобланади.

3. Ижтимоий компетенция – ҳаётий вазиятларда катталар ва тенгдошлар билан мулоқотда ахлоқ қоидалари ва меъёрларига риоя қилган ҳолда ўзини тутиш маҳорати.

4. Билиш компетенцияси – атрофдаги оламни онгли равишда идрок қилиш ва олинган билим, кўникма, малака ва қадриятлардан ўқув ва амалий вазифаларни ҳал қилиш учун фойдаланиш.

Ривожланиш соҳалари компетенциялари тавсифи:

1. “Жисмоний ривожланиш ва соғлом турмуш тарзини шакллантириш” соҳаси компетенциялари.

“Жисмоний ривожланиш ва соғлом турмуш тарзининг шаклланиши” соҳасидаги ўқув-тарбиявий фаолият якунланганидан сўнг 6-7 ёшли бола:

ўз имкониятлари ва ёши билан боғлиқ жисмоний ривожланиш меъёрларига мос равишда жисмоний фаоллик кўрсатади;

турли ҳаракатчанлик фаоллигини уйғун равишда ва мақсадли бажаришни билади;

турли ҳаётий ва ўқув вазиятларида майда моторика кўникмаларидан фойдаланади;

ўз ҳаракатларини ҳиссиёт ва сезги органлари ёрдамида бошқаради;

шахсий гигиена малакаларини қўллайди;

соғлом турмуш тарзи ва овқатланиш асосларини билади;

хавфсиз ҳаётий фаолият асослари қоидаларига риоя қилади.

2. “Ижтимоий-эмоционал ривожланиш” соҳаси компетенциялари

“Ижтимоий-эмоционал ривожланиш” соҳасидаги ўқув-тарбиявий фаолият якунига етганидан сўнг 6-7 ёшли бола:

ўз “мен”и ва бошқа инсонларнинг ҳаётий фаолият муҳитидаги роли тўғрисида тасаввурга эга бўлади;

ўз ҳиссиётларини бошқаради ва уларни вазиятга мос равишда ифодалайди;

ўзгаларнинг ҳиссиётларини фарқлайди ва уларга мос равишда жавоб беради;

катталар ва тенгдошлар билан вазиятга мос равишда мулоқот қилади;

мураккаб вазиятлардан конструктив чиқиш йўлларини топади.

3. “Нутқ, мулоқот, ўқиш ва ёзиш малакалари” соҳаси компетенциялари

“Нутқ, мулоқот, ўқиш ва ёзиш малакалари” соҳасидаги ўқув-тарбиявий фаолият якунига етганидан сўнг 6-7 ёшли бола:

нутқни эшитади ва тушунади;

ўз нутқида тўғри талаффуз, қулай грамматик шакллар ва хилма-хил гап конструкцияларидан фойдаланади;

иккинчи тилни ўрганишга қизиқиш намоён қилади;

иккинчи тилни эгаллаш бўйича дастлабки билимларини кўрсатади;

бадий адабиёт асарларига қизиқиш намоён қилади;

сўзнинг луғавий, бўғинли ва фонетик тузилиши тўғрисида тасаввурга эга бўлади;

турли маъно шаклларини мустақил равишда тузиш ва сўзлаб беришни билади;

ёзишнинг дастлабки малакалари ва воситаларидан фойдаланишни билади.

4. “Билиш жараёнининг ривожланиши” соҳаси компетенциялари

Билиш жараёнининг ривожланиши соҳасидаги ўқув-тарбиявий фаолият якунига етганидан сўнг 6-7 ёшли бола:

билим олишга фаол қизиқишни намоён этади;

ўқув ва ҳаётий фаолият учун ахборотни мустақил равишда топади ва ундан фойдаланади;

предметлар, воқеалар ва кўринишлар ўртасидаги оддий алоқаларни тушунади ва уларни яхлит бир бутунлик сифатида идрок қилади;

рақамлар, ҳисоб-китобни билади ва уларни ҳаётда қўллайди;

макон, шакл ва вақтга мос равишда иш тутади;

элементар математик ҳисоблашларни амалга оширади;

атроф-муҳитдаги воқеа-ҳодисалар ва кўринишларни кузатади ҳамда тадқиқ қилади;

атроф-муҳитга нисбатан эҳтиёткорона ва ғамхўр муносабатни намоён этади.

5. “Ижодий ривожланиш” соҳаси компетенциялари

“Ижодкорлик” соҳасидаги (ўқув) таълим-тарбиявий фаолият якунига етганидан сўнг 6-7 ёшли бола:

санъат ва маданиятга қизиқиш намоён қилади;

миллий анъаналарни қадрлайди ва уларни кундалик ҳаётнинг бир қисми сифатида идрок этади;

санъатнинг муайян турини афзал кўришини мустақил равишда ифодалайди;

олинган билим ва кўникмалардан турли ҳаётий вазиятларда ўз ижодий режаларини тузиш ва татбиқ қилиш учун фойдаланади;

инсоннинг дунёни ўзгартиришдаги яратувчанлик ролини тушунади.

Модулли мактабгача таълим лабораториясида адабий таълим машғулотида субъектлар (талабалар, магистрлар, профессор-ўқитувчи ва тадқиқотчилар) учун қуйидаги имкониятларни яратади:

Талабалар ва магистрлар учун:

- адабий таълимда назария ва амалиёт уйғунлигида сифатли таълим олиш;
- адабий таълим бўйича эгалланган билим ва малакаларни амалиётда қўллай олиш кўникмасини шакллантириш;
- касбий фаолиятга мослашувчанлик;

- мактабгача таълим адабий таълим машғулотида янги инновацион лойиҳалар ва ишланмалар билан танишиш;

- мактабгача таълим муассасаси тарбияланувчиларида адабий таълим машғулотларини ташкил қилиш методикасини ўзлаштириш.

Профессор-ўқитувчи ва тадқиқотчилар учун:

- адабий таълим методикасини такомиллаштириш бўйича илмий-назарий ишланмаларни амалиётга татбиқ этиш;

- адабий таълимни такомиллаштиришга оид илмий-амалий лойиҳаларни замонавий шароитларга эга тажриба майдончасида синовдан ўтказиш;

- амалга оширилаётган лойиҳаларнинг тажриба-синов ишларини бевосита кузатиш;

- лойиҳани тажриба-синов ишлари жараёнида соҳа мутахасислари билан муҳокама қилиш имконияти;

- тадқиқотларда аниқланган камчилик ва нуқсонларни тезкорлик билан тузатиш имконияти.

Модулли мактабгача таълим лабораториясида адабий таълим машғулотларини педагогик таълим кластери воситасида ташкил қилиш объект (тарбияланувчилар) учун қуйидаги имкониятларни яратади:

Тарбияланувчилар учун:

- замонавий шароитларга эга мактабгача таълим муассасасида миллий кадриятлар ва адабий эстетик тарбияланиш имконияти;

- жисмоний ривожланиш ва соғлом турмуш тарзи шаклланиши (ўйинга асосланган технологиялар воситасида);

- ижтимоий-ҳиссий ривожланиш;

- нутқий мулоқот, ўқиш ва ёзиш малакаларини эгаллаш;

- билиш жараёнининг ривожланиши;

- ижодий ривожланиш.

Мактабгача таълим муассасаларида адабий таълим машғулотида шеърӣ ва кичик насрий асарларни ифодали ўқиш, тинглаш, ёд олиш ва саҳналаштириш каби шаклларда олиб борилади. Болалар учун ёзилган ҳар қандай бадиий асар уларнинг ёш хусусиятларига, савиясига мос бўлиши, болаларнинг қалбида чуқур ўй-фикрлар уйғотиши, ёрқин образлар ва юксан ғояларга бой бўлиши уларнинг улкан ва порлоқ ишларига илҳомлантириши зарур. Энг муҳими, бадиий асар тушунарли, содда ва қизиқарли тилда ёзилиши лозим. Ёрқин образли, аниқ, раво ва содда услубда ёзилган

бадий асар ёзувчининг мақсад ва фикрларини ўқувчиларга тез ва осон етказди.

Болалар учун яратилган бадий асарларда уларнинг беғубор дунёси, қизиқишлари, ўйин ва ўйинчоқлари, ота-онага, Ватанига муҳаббатлари, йил фасллари, ўсимликлар ва жонзотлар олами каби мавзулар акс этирилган. Бундай асарлар болаларнинг ҳис туйғуларининг шаклланишида, маънавий-ахлоқий, бадий-эстетик тарбиясида алоҳида аҳамиятга эга. Бизнингча, болаларга бадий асарларни, хусусан, шеърӣ асарларни тақдим этишнинг энг муқобил йўли – бу шеър руҳини англаган ҳолда ифодали ва жозибали тарзда ўқишдан иборат. Ички ҳаяжон ва асар руҳига мос ҳолда ифодали ўқилган шеър бола руҳиятига чуқур таъсир этади: уни ҳаяжонлантиради, қалбига шодлик ва қувонч бағишлайди. Демак, тарбиячи асарни болаларга ўқиб беришдан олдин ўзи ўрганиб чиқиб, ундаги оҳангдорлик, муסיқийликни вижудга келтирувчи ритм ва қофияларни, бадий усул ва воситаларини тушуниши, ҳис қилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Чунки юксак маҳорат билан ёзилган шеърӣ асарларда қўлланилган турли бадий усул ва воситалар мавзунини яънада таъсирчанроқ теранроқ ва аниқроқ ифодалашга шеърӣ мисралардаги жозибадорликни таъминлашда муҳим рол ўйнайди, шеърӣ асарнинг эмоционал таъсир кучини орттиради.

Болалар табиатига хос бўлган характерли хусусият уларнинг тевақат-атрофдаги ҳамма нарсани жонли ва характерли ҳаракатда деб ўйлашларидир. Болалар шеърлари кичкинтойлардаги ана шу хусусиятларга асосланиб, уларга таниш бўлган нарсаларни жонлантириш усули орқали уларнинг бадийлашган образини гавдалантиради. Болалар учун ёзилган бундай шеърӣ асарларда кўп истифода этиладиган ўхшатиш, жонлантириш, сифатлаш каби бадий тасвир воситалари шеърӣ образларни ўқувчи кўз ўнгида жонли тарзда намоён бўлишига хизмат қилади. Шундай экан, ифодали ўқиш жараёнида тарбиячи уларни таъкидлаб, мимик ва пантомимик ҳаракатлар воситасида кўрсатиши унинг таъсир кучини оширади. Шеърда қўлланилаётган ўхшатиш ва жонлантиришлар орқали тасвирланаётган бадий детал янада ойдинлашади.

Келтирилган парчадан кўриниб тўрибдики, шоир сувда оқиб кетаётган олмани оддий балиққа эмас, балки олтин балиққа ўхшатапти. Тасаввур қилинг, агар шоир ўз шеърда оқиб кетаётган олмани шунчаки оддий балиққа ўхшатганида, бола фақат тутқич бермай оқиб кетаётган олманинг қандай рангда эканлиги

ҳақида ўйлаб ҳам кўрмасди. Шоирнинг олмани олтин балиққа ўхшатиши натижада бола кўз ўнгида сувда олтин балиқдай чиройли рангларда товланиб, тутқич бермай ўйнақлаб оқиб кетаётган олма якқол гавдаланишига эришилган ва айна пайтда бу ўхшатиш шеърга шўхчан руҳ олиб кирган. Бундан кўриб турибмизки, болалар асар таъсирида ҳосил бўлган фикрларини хотираларида сақлаб қолишга, кейинги босиқичда уни оғзаки нутқида акс эттира бошлайдики, бу адабий таълимнинг нутқий мулоқот компетенциясини шакллантириш билан боғлиқ мақсадига мувофиқ келади.

Мактабгача таълим муассасалари таълим-тарбия дастурида ёд олдириш лозим бўлган шеърларнинг рўйхати берилган. Бу шеърлар болалар ҳаётдан олинган бўлиб, улар қувноқ ўйинлар, ўйинчоқлар, уй ҳайвонлари, табиат тўғрисидаги шеърлардир. Тарбиячи шеърий асарни ёд олдириш жараёнида куйидаги вазифаларни бажариши адабий таълимни ўқитишдан кўзланган мақсадга мувофиқ келади:

1. Ўқилган шеърни ҳамма болалар эса сақлаб қолишларига эришиши.
2. Болаларда шеърга нисбатан қизиқиш ўйғотиш ва мустаҳкамлаш.
3. Шеър мазмунини ва ундаги айрим қийин сўзларнинг маъносини тушуниб олишларига ёрдам бериш.
4. Тингловчилар олдида шеърни ифодали айтиб беришга ўргатиш.

ХУЛОСА

Модулли мактабгача таълим лабораториясида адабий таълим машғулотларини талабалар, тадқиқотчилар ва профессор-ўқитувчилар томонидан бевосита кузатилиши субъектлар ўртасида тезкор қайта алоқани таъминлайди ва жараённи лойиҳадан кўзланган мақсадга тезда мослаштириш имкониятини беради. Адабий таълим машғулотларини такомиллаштиришга қаратилган лойиҳалар “Нутқ, мулоқот, ўқиш ва ёзиш малакалари соҳаси компетенциялари” ва “Ижодий ривожланиш соҳаси компетенциялари”ни шакллантиришга қаратилиши лозим. Хусусан, адабий таълим тарбияланувчиларда санъат ва маданиятга қизиқиш намоён бўлиши, миллий анъаналарни қадрлаш ва уларни кундалик ҳаётнинг бир қисми сифатида идрок этиш, санъатнинг муайян турини афзал кўришини мустақил равишда ифодалаш, инсоннинг дунёни ўзгартиришдаги яратувчанлик ролини тушуниш, шунингдек, нутқни эшитиш ва тушуниш, ўз нутқида тўғри талаффуз, қулай грамматик шакллар ва хилма-хил гап конструкцияларидан фойдаланиш, бадий адабиёт

асарларига қизиқиш намоён қилиш, сўзнинг луғавий, бўғинли ва фонетик тузилиши тўғрисида тасаввурга эга бўлиш, турли маъно шакллари мустақил равишда тузиш ва сўзлаб бериш каби адабий-лингвистик компетенцияларни шакллантиришга қаратилади.

REFERENCES

1. Mukhamedov, G. I. (2019). Innovative cluster of pedagogical education: need, necessity, result. People" s Word newspaper.
2. Ходжамқулов У.Н. Педагогик таълим инновацион кластерининг илмий-назарий асослари. Пед. фан. б. фан доктори (DSc) дисс. Чирчиқ. 2021.; Тоштемирова С.А. Кластер ёндашуви асосида умумий ўрта таълим мактабларида таълим сифатини ошириш. Пед. фан. б. фал. док. дисс. Чирчиқ. 2021.
3. Никитин М.В. Модернизация управления развитием образовательных организаций: монография. — М., 2001.
4. Пискунова Е.В., Кондракова И.Э., Соловейкина М.П. и др. Технологии социального партнерства в сфере образования: Учебно-методический комплекс. - СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2008.
5. Реморенко И.М. «Социальное партнерство» в образовании: понятие и деятельность// Новый город: образование для изменения качества жизни. - М.; СПб.: Югорск, 2003.
6. Porter M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors, -Cambridge: 1980.
7. Khodjamkulov, U. (2021). Cluster as innovative approach to pedagogical education. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2021(02), 36-54.
8. Mukhamedov, G., Khodjamkulov, U., & Toshtemirova, S. (2020). Innovative cluster of pedagogical education. Monograph, -T.: University.
9. Botirova, S. (2021). INTEGRATION AND CLUSTER RELATIONS IN LITERARY EDUCATION. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2021(02), 23-35.
10. Ботирова, Ш. И. (2020). Педагогик таълим инновацион кластери янги устувор йўналиш сифатида. *Academic research in educational sciences*, (3), 487-494.
11. Botirova, S. I. (2020). FORMING PATRIOTIC SPIRIT WITHIN PEDAGOGICAL EDUCATION CLUSTER. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 5(10), 200-205.

